

جمیله ماشینی نوشته زهرا ابادری

خواندن و نوشتن زبان فارسی از اهداف اصلی دوره ابتدایی محسوب می‌شود. اما تعداد قابل توجهی از کودکان در یادگیری این درس، به‌ویژه درس املاء فارسی با مشکلات اساسی روبه‌رو هستند. اولیای دانش‌آموزان و معلمان برای رفع مشکل معمولاً از روش‌های قدیمی و گاه منسوخ کمک می‌گیرند که نه تنها کمکی به یادگیری نمی‌کنند، بلکه موجب یأس و سرخوردگی و خستگی دانش‌آموزان نیز می‌شوند. شناخت نوع اختلالات یادگیری می‌تواند در رفع مشکل مؤثر واقع شود.

در این مقاله با بررسی ورقه‌های املائی ۶۱۱۱ دانش‌آموز دوره ابتدایی منطقه ۵ تهران در سال تحصیلی ۷۶ - ۷۷، سهم غلط‌های املائی دانش‌آموزان در ۱۰ گروه نارسا‌نویسی، حافظه دیداری، حساسیت شنوایی، آموزشی، دقت، حافظه شنوایی، حافظه توالی دیداری، تمیز دیداری دقت، وارونه نویسی و قرینه‌نویسی تعیین شده است.

این مقاله را خانم‌ها جمیله ماشینی و زهرا ابادری از پژوهشگاه منطقه ۵ تهران تنظیم کرده و در اختیار فصلنامه قرار داده‌اند که بدین وسیله از آنان قدردانی می‌شود.

در ضمن، مطالعه این مقاله به عموم علاقه‌مندان، به‌ویژه معلمان دوره ابتدایی و برنامه‌ریزان و مدرسان مرکز آموزش ضمن خدمت معلمان توصیه می‌شود.

غلط‌های املاپی دانش‌آموزان دوره دبستان

نوشته: جمیله ماشینی، زهرا ابادری

مقدمه

شمار دانش‌آموزانی که دچار برخی از مشکلات رفتاری یا تحصیلی هستند، قابل توجه است؛ به طوری که همه ساله گروه زیادی از دانش‌آموزان به دلیل همین اختلالات یادگیری در امتحانات مردود شده مجبور به تکرار پایه یا ترک تحصیل می‌شوند. در سال تحصیلی ۷۵-۷۶ بیش از یک میلیون و چهارصد هزار نفر از چهارده میلیون دانش‌آموز دوره آموزش و پرورش عمومی (ابتدایی و راهنمایی) مردود شده و بیش از ۴۰۰ هزار نفر از آن‌ها ترک تحصیل کرده‌اند.*

معلمان مدارس و والدین کودکان غالباً برای حل مشکلات آنان از روش‌های قدیمی و گاه منسوخ کمک می‌گیرند که علاوه بر صرف انرژی و وقت فراوان نه تنها حاصل چندانی به دنبال ندارد، بلکه ممکن است موجب یأس، دل‌مردگی، سرخوردگی و عصبیت والدین و خستگی و از

بین رفتن علاقه دانش‌آموزان شود.

شناخت نوع اختلالات یادگیری و ریشه‌یابی آنها به‌ویژه در دوره دبستان و در درس‌های اصلی می‌تواند در رفع این مشکل کمک مؤثری باشد.

خواندن و نوشتن زبان فارسی از اهداف اصلی دوره دبستان محسوب می‌شود و معمولاً به این درس‌ها توجهی خاص مبذول می‌گردد. براساس جدول ساعات هفتگی دانش‌آموزان - مصوب پانصدوهفتادمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۱۳۷۳/۵/۱۳ - حدود ۳۶ درصد از کل ساعات تحصیل دانش‌آموزان دوره دبستان را دروس املاء، انشاء و قرائت زبان فارسی تشکیل می‌دهد که بیانگر توجه ویژه برنامه‌ریزان درسی و سیاست‌گذاران آموزش و پرورش به این درس‌ها می‌باشد. از سوی دیگر، براساس مصوبه جلسه ۱۴۸ کمیسیون معین شورای عالی آموزش و پرورش (۷۶/۱۱/۷) دانش‌آموزان دوره دبستان در صورت احراز معدل ۱۰ و ۱۲ - به رغم داشتن یک یا دو نمره زیر ده - قبول شناخته می‌شوند. البته درس‌های فارسی و ریاضی استثنا شده است و باید دانش‌آموزان نمره حداقل ۷ را برای استفاده از تک‌ماده در این دروس به‌دست آورند. در این پژوهش درس املائی فارسی دوره دبستان برای بررسی انتخاب شده است.

تعریف مسأله

بسیاری از دانش‌آموزان در درس املاء دچار مشکل هستند و به نسبت تعداد غلط‌هایی که مرتکب می‌شوند، نمرات کمتری دریافت می‌کنند. معمولاً معلمان و والدین برای اصلاح دیکته آنها به راه‌های زیر متوسل می‌شوند:

۱. به کودک پند و اندرز می‌دهند و از آنان کوشش بیش‌تری را طلب می‌کنند.
۲. کودک را تحقیر، سرزنش و مؤاخذه می‌کنند.
۳. به سرزنش و انتقاد از معلم می‌پردازند.
۴. هر کدام از والدین، عضو دیگری از خانواده را مقصر می‌شمارد.
۵. میزان تکالیف خانه و مدرسه را که به نوعی به درس املاء مربوط می‌شود، افزایش می‌دهند.
۶. از کودک می‌خواهند شکل صحیح کلماتی را که در نوشتن آن مرتکب اشتباه شده است، بارها بنویسد.
۷. از دانش‌آموز می‌خواهند یک جمله بنویسد و در آن شکل صحیح کلمه‌ای را که در املاء غلط نوشته است، به کار برد.
۸. از او می‌خواهند واژه درست موردنظر یا حرفی از آن واژه را که قبلاً غلط نوشته شده است، با رنگ قرمز یا هر رنگ مشخص دیگری، چندبار بنویسد تا در ذهنش

باقی بماند.

کارشناسان علوم تربیتی معتقدند انواع اشتباهاتی که کودک مرتکب می‌شود از یک نوع نیستند تا بتوان با اتخاذ یک روش، همه آن اشتباهات را از بین برد و به پیشرفت او اطمینان یافت. برای دستیابی به یک راه حل ساده و امیدوارکننده، بهتر است اشتباهات دیکته‌های دانش‌آموز را از روی دفتر دیکته او یادداشت کرد و علت یا علل آن اشتباهات را یافت.

ضرورت و اهمیت پژوهش

اگر شناسایی دردها و دشواری‌ها پیش‌نیاز هرگونه درمان و چاره‌جویی باشد، اختلالات یادگیری نیز همانند دیگر مسائل مبتلابه زندگی روزمره قبلاً باید شناخته شود و مورد تحلیل قرار گیرد؛ آن‌گاه بر مبنای علت‌ها برای درمان و چاره‌جویی آنها اقدام شود. هرگونه برنامه‌ریزی ابتدا با تحلیل وضع موجود جهت شناسایی مسائل و نیازها آغاز می‌شود و در مراحل بعد ضمن پیش‌بینی خط‌مشی‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب، طریقه رفع دشواری‌ها و تأمین نیازها پیشنهاد می‌گردد. با توجه به اهمیت درس فارسی در دوره دبستان، در این پژوهش غلط‌های املائی دانش‌آموزان دوره ابتدایی شناسایی می‌شود.

هدف تحقیق

شناخت غلط‌های املائی رایج در بین دانش‌آموزان دوره ابتدایی منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران.

تعریف عملیاتی

بر اساس موضوع مورد پژوهش، غلط‌های املائی دانش‌آموزان به صورت زیر دسته‌بندی می‌شود: (۱)

۱. نارسانووسی Dysgraphia - مفهومی که در این‌جا از نارسانووسی مدنظر قرار می‌گیرد، شامل قسمت‌های زیر است: کج‌نویسی، راست‌نویسی، پرفشار نوشتن، کم‌رنگ نوشتن، زاویه‌دار نویسی، نامرتب نویسی، فاصله‌گذاری بیش از حد.
۲. حافظه دیداری - یعنی کودک به‌خوبی قادر نیست تصویر حرف موردنظر را به خاطر بیاورد؛ مثلاً واژه سطل را به شکل ستل می‌نویسد.

۳. حساسیت شنوایی - یعنی کودک در شنیدن صداها حساس نیست؛ مثلاً واژه مسواک را مسباک می‌نویسد.
۴. آموزشی - یعنی دانش‌آموز از آموزش کافی و صحیح برخوردار نبوده است؛ مثلاً واژه تجربه‌ها را به صورت تجر بیا، بندگان را به شکل بنده گان، شده‌ام را به شکل شوده‌ام می‌نویسد.
۵. دقت - کودک به علت کم‌دقتی، نقطه و سرکش را اضافه یا کم می‌گذارد؛ مثلاً واژه نهفته را به شکل نهفته یا شغال را به شکل شعال می‌نویسد.
۶. حافظه شنوایی - هنگامی که کودک واژه‌ای را در دیکته نمی‌نویسد و به قول معروف جا می‌اندازد.
۷. حافظه توالی دیداری - هنگامی که در یک کلمه جای بعضی حروف جابه‌جا می‌گردد؛ مثلاً مادر به شکل مارد نوشته می‌شود.
۸. تمیز دیداری دقت - هنگامی که در کلمه جای نقطه‌ها جا به جا می‌شود؛ مثلاً واژه خانه را به شکل خانه می‌نویسد.
۹. وارونه‌نویسی - مثلاً بابا به شکل بابا، آدم به شکل لءل نوشته می‌شود.
۱۰. قرینه نویسی - مثلاً دید به شکل عید، آدم به شکل آءء نوشته می‌شود.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی است و براین اساس، از آمارهای توصیفی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است.

پرتال جامع علوم انسانی
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

جامعه آماری

تمامی دانش‌آموزان پایه‌های دوم، سوم و چهارم ابتدایی مدارس منطقه ۵ در سال تحصیلی ۷۶-۷۷ (در مجموع ۵۸۲۴۶ نفر) جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهند. برای انتخاب نمونه آماری در هر پایه، دانش‌آموزان یک کلاس از هر مدرسه به صورت تصادفی انتخاب گردید و مورد بررسی قرار گرفت. به این ترتیب، تعداد ۳۰۳۷ دانش‌آموز پسر و تعداد ۳۰۴۷ دانش‌آموز دختر برای مطالعه انتخاب شد. در جدول شماره ۱، تعداد دانش‌آموزان نمونه آماری برحسب جنس و پایه ارائه شده است.

جدول شماره ۱ - تعداد دانش آموزان نمونه آماری برحسب جنس، پایه و نوع مدرسه

جمع		چهارم			سوم			دوم			پایه و جنس	
		پسر	دختر	پسرودختر	پسر	دختر	پسرودختر	پسر	دختر	پسرودختر	پسر	دختر
۳۰۱۹	۱۶۴۵	۱۳۷۲	۹۷۲	۵۲۲	۳۲۲	۱۰۹۷	۶۱۴	۲۸۳	۹۲۸	۴۸۹	۴۳۹	دولتی
۲۱۵۸	۹۹۸	۱۱۶۰	۷۵۱	۳۹۱	۳۶۰	۶۹۶	۳۵۷	۴۳۹	۷۱۱	۳۵۰	۳۶۱	نمونه مردمی
۹۳۴	۳۳۱	۵۰۳	۲۹۶	۱۵۰	۱۴۶	۳۱۲	۱۳۵	۱۷۷	۳۴۶	۱۴۶	۱۸۰	غیرانتفاعی
۶۱۱۱	۳۰۷۲	۳۰۳۷	۲۰۲۱	۱۰۸۳	۹۳۸	۲۱۰۵	۱۰۰۶	۱۰۹۹	۱۹۸۵	۹۸۵	۱۰۰۰	جمع

ابزارگردآوری اطلاعات

طی نامه‌ای از کلیه مدارس ابتدایی منطقه ۵ تهران خواسته شد نمونه‌ای از اوراق امتحان کلاسی املاهای پایه‌های دوم، سوم و چهارم دبستان (از هر پایه یک کلاس) را بدون آن‌که تصحیح شود، به پژوهشگاه معلم ارسال دارند. آن‌گاه اوراق امتحانی به وسیله خود محققان، با توجه به دسته‌بندی نوع غلط‌ها، تصحیح گردید.

در مواردی که در تشخیص نوع غلط ابهام وجود داشت، کار تصحیح ورقه به صورت جمعی انجام شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش اهم مشکلات دانش آموزان در ارتباط با درس املاء شناسایی شد. برای این کار تعداد ۶۱۱۱ برگه املاهای دانش آموزان تصحیح و غلط‌های آنها دسته‌بندی گردید و نتایج زیر حاصل شد:

● بیش‌ترین غلط‌های املاهای دانش آموزان کلیه پایه‌های دوره دبستان مربوط به غلط‌های آموزشی است. این امر به طور مسلم از عدم برخورداری دانش آموزان از آموزش کافی و صحیح ناشی می‌شود. در مجموع ۳۶ درصد غلط‌های املاهای پسران و ۴۰ درصد غلط‌های املاهای دختران را غلط‌های آموزشی تشکیل می‌دهد. جدول زیر درصد غلط‌های آموزشی را، به تفکیک جنس و پایه تحصیلی، نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲- سهم غلظ‌های آموزشی دانش‌آموزان (درصد به کل)

جنس / پایه	پسر	دختر
دوم	۳۰	۳۷
سوم	۴۲	۴۴
چهارم	۳۶	۳۹
جمع	%۳۶	%۴۰

● غلظ‌های املائی ناشی از بی‌دقتی دانش‌آموزان دوره دبستان، بعد از غلظ‌های آموزشی بیش‌ترین درصد غلظ‌ها را تشکیل می‌دهند؛ به‌طوری‌که در مجموع ۲۵ درصد غلظ‌های املائی پسران و ۲۴ درصد غلظ‌های املائی دختران به دلیل بی‌دقتی آنها رخ می‌دهد. جالب توجه است که ۳۳ درصد غلظ‌های املائی دانش‌آموزان پسر دوم دبستان به دلیل بی‌دقتی آنها می‌باشد.

جدول شماره ۳- سهم غلظ‌های ناشی از بی‌دقتی دانش‌آموزان (درصد به کل)

جنس / پایه	پسر	دختر
دوم	۳۳	۲۲
سوم	۲۰	۲۴
چهارم	۲۲	۲۵
جمع	%۲۵	%۲۴

● ضعف حساسیت شنوایی کودکان عامل دیگری است که در پایین آمدن نمره املائی آنان مؤثر است؛ به طوری‌که ۱۴ درصد غلظ‌های املائی پسران و ۱۵ درصد غلظ‌های املائی دختران را موجب می‌شود. جالب توجه است که حدود ۲۰ درصد غلظ‌های املائی دختران پایه دوم دبستان به ضعف حساسیت شنوایی آنها مربوط می‌شود.

جدول شماره ۲- سهم غلط‌های ناشی از ضعف حساسیت شنوایی (درصد به کل)

جنس	پسر	دختر
پایه		
دوم	۱۳	۲۰
سوم	۱۵	۱۲
چهارم	۱۵	۱۳
جمع	%۱۴	%۱۵

● سهم غلط‌های دانش‌آموزان به دلیل ضعف حافظه دیداری برای پسران و دختران ۱۳ درصد است. نکته حایز اهمیت آن است که نقش این عامل با ارتقای دانش‌آموز به کلاس بالاتر رفته رفته افزایش می‌یابد؛ به طوری که در مورد پسران از ۸ درصد در پایه دوم به ۱۸ درصد در پایه چهارم و در دانش‌آموزان دختر از ۱۰ درصد در پایه دوم به ۱۶ درصد در پایه چهارم افزایش می‌یابد.

جدول شماره ۵- سهم غلط‌های املائی ناشی از ضعف حافظه دیداری (درصد به کل)

جنس	پسر	دختر
پایه		
دوم	۸	۱۰
سوم	۱۳	۱۳
چهارم	۱۸	۱۶
جمع	%۱۳	%۱۳

● نارسانویسی حدود ۵ درصد غلط‌های املائی پسران و ۴ درصد غلط‌های املائی دختران را به خود اختصاص می‌دهد.

جدول شماره ۶- سهم غلط‌های املائی ناشی از نارسا نویسی (درصد به کل)

دختر	پسر	جنس / پایه
۵	۵	دوم
۵	۵	سوم
۳	۵	چهارم
%۴	%۵	جمع

● عامل دیگری که در کاهش نمره املائی دانش‌آموزان، به‌ویژه دانش‌آموزان پسر، تأثیر دارد، ضعف حافظه شنوایی است که موجب جا انداختن برخی از کلمات توسط آنها می‌شود. ۶ درصد غلط‌های املائی پسران و ۲ درصد غلط‌های املائی دختران از ضعف حافظه شنوایی آنها ناشی می‌شود. نکته جالب توجه اختلاف درصدها در مورد پسران و دختران است. از سوی دیگر، بررسی نشان می‌دهد که غلط‌های املائی ناشی از ضعف حافظه شنوایی دانش‌آموزان پسر با ارتقای آنها به کلاس بالاتر کاهش می‌یابد؛ به طوری که از ۱۱ درصد در پایه دوم به ۴ درصد در پایه چهارم تنزل یافته است.

جدول شماره ۷- سهم غلط‌های املائی ناشی از ضعف حافظه شنوایی (درصد به کل)

دختر	پسر	جنس / پایه
۳	۱۱	دوم
۱	۵	سوم
۳	۴	چهارم
%۲	%۶	جمع

● سهم سایر عوامل از قبیل وارونه نویسی، قرینه نویسی، حافظه توالی دیداری، تمیز دیداری دقت در مجموع ۱ درصد است و عملاً نقشی در غلط‌های املائی دانش‌آموزان ایفا نمی‌کند.

پیشنهادهای پژوهش

با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان موارد زیر را به عنوان پیشنهاد ارائه داد:

- برگزاری کلاس‌های ضمن خدمت برای معلمان دورهٔ دبستان (و بازنگری در برنامه‌های درسی دوره‌های تربیت معلم) در زمینهٔ نحوهٔ آموزش زبان فارسی، با تأکید بر درس املاء (با توجه به این‌که حدود ۴۰ درصد غلط‌های املایی دانش‌آموزان از عدم برخورداری آنها از آموزش کافی و صحیح ناشی می‌شود).
- برگزاری کلاس‌های ضمن خدمت برای معلمان دورهٔ دبستان در زمینهٔ آشنایی با اختلالات یادگیری و ملزم کردن کلیهٔ معلمان دورهٔ ابتدایی به گذراندن این دوره (با توجه به این‌که بیش از ۶۰ درصد غلط‌های املایی دانش‌آموزان غلط‌های غیرآموزشی است که با روش‌های معمول معلمان قابل حل نیست).

منابع

۱. تبریزی، مصطفی: درمان اختلالات دیکته‌نویسی، انتشارات فراروان، ۱۳۷۶.
۲. دلاور، علی: روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی، نشر ویرایش، ۱۳۷۵.
۳. نادری، عزت‌الله، سیف‌نراقی، مریم: اختلالات یادگیری، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۴.